

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ МИСТЕЦТВОЗНАВСТВА, ФОЛЬКЛОРИСТИКИ
ТА ЕТНОЛОГІЇ ІМ. М. Т. РИЛЬСЬКОГО

УДК 78(477)“19”

ПОПОВИЧ ОЛЬГА ПЕТРІВНА

УКРАЇНСЬКЕ МУЗИЧНЕ ЖИТТЯ ПЕРЕМИШЛЯ
(1919 – 1999)

Спеціальність 17.00.03 – Музичне мистецтво

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата мистецтвознавства

Ольга Попович

Київ 2002

Д 313(248)б-699

ЛННБ України ім.В.Стефаніка

00762278 (W)

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Інституті мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського НАН України в Києві.

Науковий керівник – доктор мистецтвознавства, професор **Загайкевич Марія Петрівна**, Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського НАН України, провідний науковий співробітник-консультант відділу музикознавства.

Офіційні опоненти – доктор мистецтвознавства, професор **Корній Лідія Пилипівна**, Національної музичної академії України ім. П. І. Чайковського, кафедра історії української музики.

кандидат мистецтвознавства,
Мартиненко Оксана Василівна
Центральний державний історичний архів України у Львові,
старший науковий співробітник

Провідна установа – Львівська державна музична академія ім. М. В. Лисенка.

Захист дисертації відбудеться 30 01 2003 р. о 10⁰⁰ год. на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.227.01 в Інституті мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського НАН України (01001, м. Київ, вул. Грушевського 4)

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського.

Автореферат розіслано 24 грудня 2002 р.

Вчений секретар

Спеціалізованої вченої ради

О. О. Микитенко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження

Пропонована дисертаційна праця присвячена розглядові української музичної культури Перемишля в ХХ ст. – одного з важливих історико-культурних центрів Західної України. Проблема вивчення культурних надбань західних регіонів українських етнічних земель до цього часу належить до “білих плям” вітчизняної історіографії.

У сучасних умовах, коли стає доступними архівні матеріали, досі закриті для дослідників, з'явилася можливість впровадження їх у науковий мистецтвознавчий обіг і на основі численних фактологічних даних показати значення Перемишля як важливого осередка розвитку українського музичного мистецтва.

Обраний для дослідження регіон має багаті національно-культурні традиції. У дисертації зроблено спробу розкрити музично-культурологічні процеси і механізми їх формування у контексті суспільного життя Перемишля, визначити внесок цього важливого духовного центру в процес піднесення музичної культури українського народу.

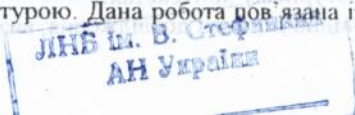
Праця розкриває також сучасний стан музичної діяльності української діаспори в Польщі та плекання нею регіональних традицій на своїх етнічних землях. Зокрема обстоюється її важлива роль у пропаганді національної культури поза межами України.

Актуальність дослідження обумовлена тим, що в науковій літературі практично відсутні цілісні дослідження, присвячені музичному життю Перемишля. Частково цієї теми в музично-історичному аспекті торкається ряд авторів, що висвітлюють процеси музично-культурного життя Західної України ХІХ – ХХ ст. (С. Людкевич, Б. Кудрик, З. Лисько, М. Загайкевич та ін.).

Специфіку культурного життя Перемишля, зокрема, розкривають польські та українські публікації, тісно пов'язані з історією міста, такі як: „Życie kulturalne Przemyśla w okresie II Rzeczypospolitej” (“Культурне життя Перемишля у період II Речіпосполитої”) (Б. Філярецька, Перемишль 1997), “Перемишль і Перемиська земля протягом віків” (Перемишль-Львів 1996), „Polska – Ukraina 1000 lat sąsiedztwa” т. II, III (“Польща – Україна 1000 років сусідства”) (Перемишль 1994, 1996) тощо. Особливої уваги заслуговує колективна праця під заголовком “Перемишль західний бастион України” (Нью-Йорк – Філадельфія 1961). Музичну тематику в цій монографії висвітлює відомий скрипаль, останній директор перемиської філії Музичного інституту ім. М. Лисенка – Євген Цегельський.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами

Дисертація виконана у відповідності з провідною тематикою досліджень відділу музикознавства Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського НАН України, присвяченою історії української музики та її зв'язкам зі світовою культурою. Дана робота пов'язана із науковими

розробками Інституту музики Жешувського університету, а саме є частиною комплексної теми “Музична культура Галичини”.

Джерельна база дисертації. У своєму дослідженні автор спирається переважно на маловідомі джерельні матеріали. В дисертації використано інформаційні повідомлення преси, а також фонди архівів, музеїв та бібліотек Перемишля, Львова і Кракова. Поряд з тим, джерелом дослідження є епістолярні і мемуарні матеріали, а також відповідні документи приватних архівів у Перемишлі та Львові. Особливо важливим у дослідженні стали фонди Національного музею Перемиської землі, Державного архіву в Перемишлі, Ягеллонської бібліотеки в Кракові та Державного архіву Львівської області у Львові. Зокрема, винятково цінною виявилась досі неопублікована праця мистецтвознавця Зигмунта Фельчинського під заголовком “Materiały do życia muzycznego Przemyśla” („Матеріали до музичного життя Перемишля”) – машинопис у чотирьох томах (Національний музей Перемиської землі в Перемишлі). Дослідження Фельчинського містить різноманітні факти багатонаціонального музичного життя Перемишля. Державний архів у Перемишлі зберігає рештки документів, пов’язані з функціонуванням українських громадських інституцій, організацій та навчальних закладів (протоколи засідань, бухгалтерські документи тощо), які певною мірою заторкують їх культурологічну діяльність.

У фондах державного архіву Львівської області сконцентровані матеріали, що стосуються обставин заснування та реєстрації українських громадських культурно-освітніх організацій в Перемишлі першої половини ХХ ст.

Ягеллонська бібліотека в Кракові зберігає українську пресу (“Краківські Вісті”) часів Другої світової війни, де міститься інформація про українське музичне життя Перемишля того періоду.

Серед приватних архівів особливо вагомим виявилось зібрання матеріалів Ярослави Поповської, випускниці Музичного Інституту ім. М. Лисенка в Перемишлі та Музичної академії в Кракові, довголітнього педагога-піаністки і хорового диригента. Вони зберігаються в Українському народному домі в Перемишлі. Цінний фактологічний матеріал подають також програми концертів воєнної доби та хроніка явищ музичного життя, зафіксована Я. Поповською в період 1964 – 1990.

Багато фактологічних даних містять мемуари багатолітнього організатора різних форм культурного життя Перемишля за роки 1957 – 1999, яким був і залишається В. Пайташ.

Ряд важливих документів зберігається у Львові в приватному архіві Людмили Остроумової – акторки українських театрів у Перемишлі воєнних років (1940 – 1945).

Все це – складені окремими діячами культури хроніки музичного життя, збережені документи та наведені фактологічні дані є вагомим матеріалом, що допомагає охарактеризувати досліджуваний період (1919 – 1999 р.).

Мета дослідження. Розкрити особливості українського музичного життя Перемишля в різні періоди 1919 – 1999 років в історичному та загальнокультурному контекстах.

Відповідно до мети дослідження, визначено наступні завдання:

- Опрацювати і систематизувати доступний джерельний матеріал і на цій основі створити структурну модель українського музичного життя Перемишля;
- Дослідити і розкрити процес розвитку українського музичного життя Перемишля в різних суспільно-історичних обставинах 1919 – 1999 років;
- Визначити основні напрямки української музичної культури Перемишля в окреслених хронологічних рамках, виявити тенденції та специфічні особливості їх розвитку;
- Проаналізувати та узагальнити нагромаджений музикознавчий досвід, виробити наукові орієнтири щодо певного кола проблем українського музичного життя в Перемишлі;
- Окреслити механізми творення української музичної культури на Перемиській землі, зокрема, спадкоємність традицій;
- Виявити зв'язки музичного життя з загальнокультурними, суспільно-громадськими та історико-політичними процесами;
- Розкрити впливи української музичної культури на вищезгадані процеси в контексті польсько-українського співіснування;
- Обґрунтувати явище національної автентичності культури, зокрема музичної, етнічних українців Перемиської землі;
- Осмислити місце Перемишля в історії української музичної культури і його вагомість у контексті загальних культурологічних процесів України;
- Вказати на необхідність розвитку українських традицій Перемишля та підкреслити значення й цінність української музики для багатонаціональної культури пограниччя.

Методологічну основу склали принципи історичного, проблемно-хронологічного розгляду музичного життя. Застосовуються також ретроспективний та структурно-системний аналіз джерел, їх класифікація, інтерпретація фактів, теоретичне узагальнення.

Наукова новизна. Вперше в українському музикознавстві порушена проблема реконструкції і висвітлення українського музичного життя Перемишля в роках 1919 – 1999. Дотепер ця проблема розглядалася фрагментарно. Робота здійснена на великому масиві джерельних матеріалів, завдяки яким вдалося розкрити різноманітність і багатоплановість проявів українського музичного життя Перемишля та окреслити його основні напрямки (хорове виконавство, інструментальне виконавство, концертна діяльність, музична освіта). На основі джерельних матеріалів простежено музичну діяльність професійних, самодіяльних музичних та культурно-освітніх установ і організацій. Визначено тенденції й особливості формування та розвитку музичного життя українського населення Перемишля. Виявлено зв'язки з іншими східними й західними українськими осередками. Висвітлено вплив Перемишля на процес розвитку української музичної культури в Галичині. Простежуються процеси відродження національного музичного мистецтва на сучасному етапі.

Новими бібліографічними й архівними даними доповнення, також, картина становлення українських хорових традицій “перемиської школи” та їх розвитку з початку XIX століття до Першої світової війни.

Теоретична і практична цінність роботи полягає у визначенні місця й ролі Перемишля в процесі розвитку українського музичного мистецтва. Віднайдений і проаналізований в дисертації матеріал дає можливість відтворити одну з невідомих і цінних сторінок історії української музики. Положення та висновки дисертації можуть бути використані при створенні узагальнюючих праць з історії українського музичного мистецтва, відповідних лекційних курсів, укладанні посібників для середніх і вищих музичних закладів, а також у подальшій науково-дослідницькій роботі.

Апробація дисертації здійснювалась на засіданнях відділу музикознавства ІМФЕ. Окремі положення були викладені на Міжнародних наукових конференціях “Musica Galiciana” (1995 – Жешув, 1996 – Івано-Франківськ, 1997 – Жешув, 1998 – Дрогобич, 1999 – Жешув, 2000 – Коломия, 2001 – Жешув) в Польщі та Україні, Міжнародному науковому симпозиумі “Проблеми кобзарського мистецтва” в Перемишлі (1996), Міжнародна наукова конференція „Перемишль і Перемиська земля” (1998 – Перемишль), Міжнародному науковому симпозиумі „На пограниччі культур” у Перемишлі (1999, 2000, 2001), IV Міжнародному конгресі українців в Одесі (1999), V Міжнародному конгресі українців у Чернівцях (2002), Міжнародних курсах інтерпретації вокальної музики в Перемишлі (1996, 1997, 1998, 1999, 2000, 2001, 2002). Основні положення дисертації опубліковано у 20-и виданнях.

Структура дослідження складається зі вступу, основної частини (чотирьох розділів), висновків, списку використаних джерел, який налічує 110 позицій.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У вступі обґрунтовано актуальність теми, визначено джерельну базу дослідження, сформульовано мету і завдання роботи, викладено положення, що визначають новизну основних результатів, окреслено сфери їх практичного застосування.

Часові рамки дослідження охоплюють 1919 – 1999 роки, проте необхідність відтворення спадкоємності музично-культурних процесів зумовила введення і висвітлення ретроспективних матеріалів.

У першому розділі “Історичні традиції українського музичного життя Перемишля” подається нарис історії міста, характеристика розвитку українського музичного мистецтва в Перемишлі від періоду княжої доби до початку ХХ ст., висвітлюється роль і вплив історичних та суспільно-політичних процесів на стан української музичної культури в Перемишлі, аналізуються її зв’язки з польськими, австрійськими та загальноукраїнськими культурологічними процесами.

Розвиток українського музичного мистецтва в Перемишлі сягає княжої доби і візантійської традиції церковного одноголосого співу. У XIV і XV століттях, коли Перемишль опиняється під владою Польщі, відбуваються зміни в українській церковній музиці. Одноголосі наспіви збагачуються багатоголоссям, появляється нотація на п’ятилініях. Одночасно Перемишль налагоджує нові

контакти з балканською культурою, куди посилали дяків для навчання церковного співу. Частина творів того періоду збереглася в так званих ірмолях – цінних пам'ятках української музичної писемності, які зберігаються в Національній бібліотеці у Варшаві. У 1722 році – перший поділ Польщі міняє статус українців Перемишля, що стають підлеглими Австрійській імперії. Розквіт українського музичного життя в Перемишлі припадає на першу половину XIX століття. Цей період званий “Перемиською добою” дав могутній поштовх українському культурному і національному відродженню в Галичині. Важливу роль у цьому процесі виконає українська греко-католицька церква, котра на чолі зі своїм провідником, єпископом Іваном Снігурським, стає осередком освітньої, культурної та наукової діяльності. У цей час заснуються перші музичні й освітньо-виконавські установи – Дяко-вчительський інститут (1817), Катедральний хор (1828) і створена для його потреб хорової школа (1829). При тих установах діють перші професійні музики – композитори з Чехії (Алоїз Нанке, Вінкентій Серсавій), які підносять хорове мистецтво на високий професійний рівень. З Перемишлем пов'язана діяльність Михайла Вербицького та Івана Лаврівського – фундаторів “перемиської школи”. У 1848–50 роках у Перемишлі діяв український аматорський театр, який ставив ряд музичних п'єс на належному художньому рівні.

У другій половині XIX ст. згадані професійні установи, занепадають або знижують свій рівень. Їхні функції переймають новозасновані громадські культурно-освітні організації (“Руська Бесіда” – 1869, “Просвіта” – 1891, “Перемиський Боян” – 1891) та школи (Український інститут для дівчат – 1895, Українська державна чоловіча гімназія – 1895). Вони успішно розвивають свою діяльність до першої світової війни. Заснують хорові та інструментальні ансамблі. Проводять концерти та театральні вистави. Організаторами цих заходів та керівниками колективів є учні вищезгаданих шкіл і члени названих організацій. Особливо активно діє Музично-співацьке товариство “Перемиський Боян”, хор і духовий оркестр Української державної чоловічої гімназії та музична школа, організована при Українському інституті для дівчат.

Аналіз виявлених фактів і процесів розвитку української музичної культури в XIX і на початку XX століть показав її тісний зв'язок з політичною ситуацією в Перемишлі. Австрійська автономія, яка гарантувала українцям право займатися культурно-освітньою діяльністю сприяла виникненню зорганізованої аматорської музичної діяльності, котра нерідко досягала професійного рівня.

Перша світова війна закінчила період австрійської автономії, що поміняло статус українського населення Перемишля. Воєнні події майже цілком призупинили творчу активність української громади Перемишля.

У другому розділі “Музична культура українського суспільства в Перемишлі міжвоєнного періоду (1919 – 1939)” висвітлюються процеси притаманні українському музичному мистецтву Перемишля в перші десятиліття XX ст. Розглядаються різні види музичної діяльності українських товариств і установ та суспільно-політичні впливи на їх розвиток.

Період міжвоєнного двадцятиліття був для українського суспільства Перемишля під оглядом культурної діяльності надзвичайно активним та плідним, незважаючи на складні національно-соціальні обставини.

У 1919 році західно-українські землі, в тому числі й Перемишль, опинилися в польській державі. Програна українсько-польська війна, втрата державності, а також обмеження в політичній та культурно-освітній сферах не давали українцям великих шансів для духовного розвитку. Музичне мистецтво стало одним із засобів відстоювання національної ідентичності. В таких умовах Перемишль повернувся до плекання своїх давніх і славетних традицій. Тут існували українські товариства та інші організації й установи, які активно здійснювали або підтримували культурно-освітню діяльність. Деякі з них, як – школи, товариства: “Перемиський Боян”, “Руська Бесіда”, “Просвіта”, засновані ще перед Першою світовою війною, продовжували свою працю. Виникали також нові, зокрема філія Музичного товариства ім. М. Лисенка, філія Музичного інституту ім. М. Лисенка, Драматичне товариство ім. Лесі Українки та інші.

Культурно-просвітницька праця місцевої громадськості, концерти гастролюючих артистів і мандрівних театрів збагачували музичне життя, зумовили розмаїття його проявів.

У розділі детально розглядається музична діяльність українських культурно-освітніх організацій та навчальних закладів Перемишля міжвоєнного періоду: Музично-співацького товариства “Перемиський Боян”, перемиської філії Музичного інституту ім. М. Лисенка у Львові, перемиської філії Музичного товариства ім. М. Лисенка у Львові, товариства “Засянський хор”, хорів (катедрального, Студентської громади, ремісничого), Драматичного товариства ім. Лесі Українки, товариства “Просвіта”, товариства “Руська Бесіда”, Української державної чоловічої гімназії, Українського інституту для дівчат, Української жіночої вчительської семінарії, початкових шкіл (ім. М. Шашкевича, народної школи Св. Миколая), Духовної семінарії, Дяко-вчительського інституту та інших організацій. Аналізуються здобутки їхньої музичної діяльності в галузі хорового й інструментального виконавства, організації музично-драматичних вистав і концертів тощо.

Серед перемиських хорових колективів найвищого музичного рівня досягнув хор “Перемиського Бояна”. В його репертуарі були дві перші частини кантати-симфонії “Кавказ” С. Людкевича, “Заповіт” і кантата “Наша пісня, наша туга” В. Барвінського та ряд інших складних творів. Тоді диригентом “Бояна” був відомий хормейстер і музикознавець Василь Витвицький.

Інструментальну музику належно репрезентувала перемиська філія Вищого музичного інституту ім. М. Лисенка у Львові, яка була однією з найкращих філій у Галичині, що завдячувала своїм директорам (Ольга Ціпановська, В. Витвицький, Є. Цегельський). Цей навчальний заклад мав найвищий музично-педагогічний рівень серед усіх музичних шкіл Перемишля в тому числі і польських. Майже в усіх концертах, що їх організувала українська громада, виступали учні й педагоги інституту. До особливих подій належали концерти піаністки Володимири Божейко, скрипаля Євгена Цегельського та інструментального тріо у складі: Ірина

Негребецька – фортепіано, Євген Козулькевич – скрипка та Олександр Красицький – віолончель.

Поряд з концертною діяльністю місцевих музик виступали видатні українські виконавці й колективи. В Перемишлі гастролювали: Соломія Крушельницька (1928), Любка Колесса – піаністка (1936), “Хор Котка” (1936), Роман Савицький – піаніст і Михайло Дуда – тенор (1936) та ін. Їхні концерти організувала перемиська філія Музичного товариства ім. М. Лисенка у Львові.

Активна праця Драматичного товариства ім. Лесі Українки дозволила піднести на належний рівень українське театральне мистецтво в Перемишлі, в якому проявлялися риси професіоналізму. Заслуженими членами і акторами товариства були: М. Гурський, Я. Андрухович, В. Загайкевич, М. Прасіцький та інші. Серед музичних вистав значились: “Наталка Полтавка”, “Сватання на Гончарівці”, “Назар Стодоля” тощо.

Вагому роль у музичному розвитку Перемишля відіграли українські освітні заклади, особливо в галузі хорового виконавства. Репертуар шкільних колективів був доволі складний (твори Д. Бортнянського, М. Березовського, М. Лисенка, К. Стеценка та ін.), а рецензії з концертів підтверджують їх досить високий виконавський рівень. Особливих успіхів досягнув хор Української державної чоловічої гімназії під диригуванням Павла Волянського.

Активна діяльність вищезгаданих організацій та інституцій була націлена на відродження національної самосвідомості та високе культурне й патріотичне виховання українського суспільства. Усі напрямки праці музично-навчальних закладів та інших інституцій і організацій, а також координуючого їх діяльності Музичного товариства ім. М. Лисенка розвивалися паралельно, взаємно себе доповнювали. Усе це дало високі результати у сфері музичної освіти та виконавства.

У третьому розділі “Українське музичне життя в період Другої світової війни” аналізується музичний побут Перемишля під радянською та німецькою окупаціями. У радянській зоні відбулася тоді загальна реорганізація всіх установ, у тому числі й культурних та освітніх, суворо підпорядкована новій комуністичній ідеології. Музичне життя в Перемишлі не завмерло, але, на жаль, поміняло свій характер. В усіх закладах – від дитячих садків, шкіл до промислових підприємств, насаджувалось ідеологічно забарвлене самодіяльне музикування. Існували також професійні форми музичної діяльності – музична школа, директором якої був Юрій Вахнянин, та Державний Бориславський обласний український драматичний театр у Перемишлі. Цей театр був єдиним прикладом української професійної драматичної діяльності в історії міста. В його репертуар входили українські класичні п’єси: “Наталка Полтавка”, “Ой не ходи Грицю” тощо. Серед акторів-співаків цього театру були Людмила Остроумова, Іван Заславець, Тетяна Бовкун та ін.

Дещо по-іншому склалася ситуація українців Перемишля під німецькою окупацією. При Українському національному комітеті діяли мистецька та культурно-освітня секції, які прийняли на себе права й обов’язки “Просвіти”. Вони підтримували тоді українське культурне життя. Діяли хори (шкільні і створені дорослими) та український театр. У цей час у Перемишлі розвивалося

також концертне життя. Представлені в дисертації факти свідчать про надзвичайну артистичну активність українського населення, яке зуміло за воєнних умов підтримати й розвивати свою музичну культуру. Час німецької окупації був для українців Перемишля останнім періодом піднесення музичної діяльності перед роками її цілковитого занепаду. У 1945 році майже все українське населення міста було депортоване на радянську Україну. Внаслідок горезвісної операції “Вісла” (1947) переселено також українців підперемиських сіл у західні й північні регіони Польщі. Таким чином, на довгий час замовкла в Перемишлі українська музика.

У четвертому розділі “Українське музичне життя Перемишля у післявоєнний період” розглядаються історико-політичні обставини та форми української музично-культурної діяльності в Польській Народній Республіці. Першим проявом відродження української культурної діяльності, після десятилітнього мовчання, було заснування 1956 р. Українського суспільно-культурного товариства (УСКТ), яке стало єдиною офіційною українською організацією. Шевченківський концерт, що відбувся 1957 р., був початком активної праці УСКТ. При товаристві діяли: мішаний хор (диригент – Ярослава Поповська), дитячі й молодіжні групи мандоліністів, театральні гуртки, естрадні групи (“Ластівка”, “Бескиди”, “Синя ленточка”, тощо), дитячі і молодіжні хореографічні колективи, вокально-інструментальні ансамблі (“Бандура”, „Dies Irae” тощо), кабаре “Група ініціативна УБ в Перемишлі”. Багато з вищезгаданих колективів, незважаючи на цензуру й несприятливі обставини, досягали високих художніх результатів. Ці ансамблі брали участь у Фестивалях української культури (Варшава, Сянік, Кошалін, Сопот), Молодіжних ярмарках у Гданську та в інших загальнопольських культурних подіях, де нерідко здобували високі місця. Проводили також активну концертну діяльність на терені всієї Польщі та за її кордоном (ансамбль “Бандура” – закордонні виїзди: Німеччина, Італія, Бельгія, Югославія). У 1985 році ансамбль “Бандура” записав свою музику на платівку.

Другим осередком українського культурного життя була існуюча неофіційно греко-католицька церква, при якій, під керівництвом В. Пайташа, діяли церковний хор “Горі Серця” та мандоліновий і бандурний гуртки. “Горі Серця” був у цей час єдиним українським церковним хором у Польщі, а його діяльність була надзвичайно активною й успішною. Хор пропагував українську церковну і світську музику по всіх осередках у Польщі, де перебували депортовані з рідних земель українці. У репертуарі хору були твори Д. Бортянського, М. Березовського, А. Веделя, М. Вербицького, А. Нанке, В. Серсавія, В. Матюка та ін. Щонеділі співали Літургію, а декілька разів на рік виконували концерти релігійної музики (коляди, пісні в честь святих). Важливим елементом діяльності хору були екуменічні Служби Божі, під час яких хор репрезентував українську церковну музику в польському середовищі. Подібну роль відігравала участь у “Сакросонгах” (Міжнародні фестивалі релігійної музики), де хор неодноразово ставав лауреатом. Саме цей колектив, який діяв у надзвичайно складних умовах (неофіційно), відіграв вагомий роль у музично-культурних процесах Перемишля і всієї української меншини в Польщі.

Ці дві одиниці (УСКТ, Греко-католицька церква) проводили виключно аматорську музично-культурну діяльність, дозволена державною цензурою. На організацію професіональних колективів влада не давала дозволу. Головними представниками української музичної діяльності в ті роки були Я. Поповська і В. Пайташ.

Нові обставини, які створила в 1989 р. демократична влада, сприяли створенню і успішному розвитку досі забороненим музично-культурним формам української діяльності. Ліквідовано УСКТ, а на його місце засновано Об'єднання українців у Польщі (ОУП), злегалізовано також Греко-католицьку церкву, відновлено діяльність товариства "Український народний дім" (1990) та Початкову школу ім. М. Шашкевича (1991), організовано український лицей (1995). Установи ці продовжують самодіяльні форми праці, а також розвивають деякі музичні ініціативи на професійному рівні, наві'язуючи тісні контакти з Україною (музична освіта). У тому часі відбулися: два Міжнародні фестивалі "Дні бандурної музики ім. Г. Хоткевича" (1994, 1996), три Міжнародні курси інтерпретації вокальної музики (1996, 1997, 1998), Світовий з'їзд перемишлян (1995), Загально-польський курс гри на бандурі (1996) та ряд музичних імпрез у виконанні місцевих колективів та артистів з України. Під час вищезгаданих імпрез відбувалося багато концертів, театральні вистави та наукові конференції ("Перемишль і Перемиська земля протягом віків" (1995, 1998), "Проблеми кобзарського мистецтва" (1996) тощо.

Професійну музичну діяльність розвиває, засноване у 1998 році, товариство Перемиський центр культурних ініціатив "Митуса". Під його опікою продовжують свою діяльність камерний жіночий хор "Намісто" та вокально-інструментальний ансамбль "Бандура", які записали свої аудіо-касети (1999 р.). Ці два колективи виступили з багатьма концертами в Польщі і за кордоном. Зокрема ансамбль "Бандура" здійснив декілька закордонних подорожів: жовтень 1998 р. – Україна (2 концерти), січень, лютий 1999 р. – США, Канада (10 концертів), жовтень 1999 р. – Австрія, Німеччина (3 концерти). Товариство "Митуса" стало організатором і ініціатором відомих музичних подій: III Міжнародного бандурного фестивалю "Зустрічі з бандурною музикою" (листопад 1998 р.), IV Міжнародного курсу інтерпретації вокальної музики (липень 1999 р.), "Святкування роковин С. Людкевича" (вересень 1999), Міжнародного фестивалю "Презентації культур пограниччя" (грудень 1999) та ряду концертів. Товариство "Митуса" розвиває також наукову діяльність (Міжнародний науковий симпозіум "На пограниччі культур", 1999 – Перемишль).

У результаті проведеного дослідження було зроблено наступні висновки:

Аналіз джерельних матеріалів, виявлений фактологічний матеріал, дозволив визначити основні напрямки музичного життя в Перемишлі (хорове виконавство, інструментальне виконавство, концертна діяльність, театральна діяльність, музична освіта, тощо), розглянути функціонування цих напрямків у різних сферах – церковній і світській, професійній і аматорській, виявити і розкрити певні тенденції, особливості і причини їх розвитку чи занепаду.

На всіх етапах музичного життя українського населення в Перемишлі у визначених хронологічних рамках (1919 – 1999), важливу роль відігравала

українська греко-католицька церква. Ця церква сприяла розвитку хорового виконавства і музичній освіті. Подібну функцію відігравали українські навчальні заклади, в яких діставала музичне виховання українська талановита молодь. Особливе значення мала музична діяльність всіх культурно-освітніх та інших товариств й інституцій, які проводили або підтримували процес розвитку музичних традицій, протистояли полонізації українського населення. Великий вплив на підвищення мистецького рівня населення мало заснування музичних навчальних закладів, які виховували покоління професійних музикантів. Розвиток усіх галузей музичного життя Перемишля проходив одночасно на двох рівнях – професійному і аматорському: вони функціонували незалежно один від одного, або перехрещувались, взаємно доповнюючись.

На обох згаданих сферах спостерігається нерівномірність у розвитку музичних жанрів. Переважало вокальне виконавство. Відсутність у конкретних періодах української музичної освіти, а внаслідок цього брак відповідних виконавських сил не дозволив розвинути інструментальній музиці у ширшому масштабі.

По-іншому розвивалось вокальне мистецтво. Базуючись на традиціях перемиської прикатедральної хорової школи, поширилась і з успіхом розквітала хорова діяльність, активно підхоплюючи лінію просвітянського хорового руху в Галичині. Вокальну музику плекали українські культурно-освітні товариства та навчальні заклади, залучаючи до праці широкі маси музично обдарованого українського народу, котрі удосконалювали свої культурницькі потреби передусім через хоровий спів, як улюблену і доступну форму мистецького самовираження.

Визначаючи роль Перемишля в контексті розвитку української музичної культури, слід накреслити декілька основних напрямків. Необхідно акцентувати важливе значення цього центру для прогресу західноукраїнської музики, що стало одним з головних елементів національно-культурного відродження в Галичині (виникнення музичного професіоналізму – хорова школа, перемиська композиторська школа – М. Вербицький, І. Лаврівський, аматорський театр, виникнення національного гімну, перший Шевченківський концерт в Галичині, тощо).

Необхідно наголосити, що український музично-культурницький рух в Перемишлі не перебував в ізоляції. Міцні зв'язки з Західною Європою та Східною і Центральною Україною підтверджуються численними фактологічними даними.

Щодо вагомості Перемишля як музичного осередку польської культури, то слід сказати, що за винятком відомих органних шкіл, він не відіграв у ній яскравої ролі. Проте для української музичної культури, Перемишль завжди був і залишається одним з важливіших центрів, що репрезентує якнайдалше висунений на захід острів українських етнічних земель. Недарма українські історики і культурологи символічно назвали його “західним бастионом України”.

Істотний вплив на український культурницький процес мали історико-політичні і суспільні обставини, які протягом шести століть були надто несприятливими. І все ж, незважаючи на обмеження у всіх сферах життя, зокрема

й культурній, необхідно акцентувати, що українська музична культура, попри складні політичні ситуації, неодноразово досягала у Перемишлі значно вищих результатів, ніж польська (хорове мистецтво, діяльність філії Вищого музичного інституту ім М. Лисенка, піаністи – солісти).

З іншого боку, саме, музична культура мала вагомий вплив на формування патріотичних почуттів, національної гордості та самосвідомості українців. Важливу консолідуючу роль у національно-культурному відродженні Перемиської землі відіграла концертно-виконавська діяльність. Найбільший емоційно-патріотичний потенціал несли в собі Шевченківські концерти, які гуртували громадськість навколо високих мистецьких ідеалів. Концертне виконавство зростало і набувало визнання серед української та інонаціональної публіки, впливаючи на зміцнення міжнародних мистецьких зв'язків.

Умови польсько-українського пограниччя завжди відкривали широкі можливості для взаємних творчих контактів, як у сфері артистичного виконавства, так і наукових досліджень. Особливо слід відзначити, що саме через Перемишль в багатьох випадках проклала шляхи на світову арену українська музична культура.

Всі вищезгадані досягнення українського мистецтва на цьому терені не були б можливі без вагомого вкладу визначних особистостей – представників українського музичного життя: композиторів, диригентів, педагогів, солістів, хористів, інструменталістів, а також меценатів.

Матеріали і положення дисертації проливають яскраве світло на специфіку культури українського народу, що являлась часткою його боротьби за свою національну самобутність і право існування на етнічних землях, зокрема їх західних окраїнах. Вони підтверджують безперервність і спадкоємність цих процесів.

Перемишль, важливий осередок української духовності, вніс свій помітний і вагомий вклад у досягнення і здобутки національної музичної культури.

Перелік опублікованих робіт за темою дисертації:

1. Pieśń solowa w twórczości kompozytorów ukraińskich Galicji Wschodniej XIX i XX wieku do 1939 roku., *Musica Galiciana*, t. I, Rzeszów 1997, c. 125–142.

2. З музичного життя української спільноти Перемишля у воєнному періоді (1939 – 1944)., *Музика Галичини*, *Musica Galiciana*, т. II, Львів 1999, с. 263–271.

3. Z dziejów teatru ukraińskiego w Przemyślu., *Musica Galiciana*, t. III, Rzeszów 1999, c. 315–326.

4. Музична діяльність українських шкіл у міжвоєнному Перемишлі (1919 – 1939), *Musica Galiciana*, t. V, Rzeszów 2000, c. 323–331.

5. Традиції української музичної освіти в Перемишлі., *Діалог культур: Україна у світовому контексті. Художня освіта*, зб. наук. праць., Львів 2000, с. 166–176.

6. Центр української культури., Музика № 1–2/2001, с. 29.
7. Музична діяльність української гімназійної молоді в Перемишлі XIX та початку XX століття., IV Міжнародний конгрес українців. Мистецтвознавство, книга 2, Одеса–Київ 2001, с. 391–402.
8. Перемиській “Бандурі” двадцять років., Український альманах 1998, Варшава 1998, с. 275–282.
9. Музична діяльність Українського інституту для дівчат у Перемишлі., Na pograniczu kultur. На пограниччі культур., Przemyśl 2000, с. 63–66.
10. Inne wątki w życiu muzycznym Przemyśla., Przemyśl – Przewodnik Turystyczny, Bydgoszcz 1998, с. 226–229.
11. II Dni Muzyki Bandurowej., Przemyski Informator Kulturalny, Nr 1(6) 1997, с. 23.
12. Międzynarodowe Kursy Interpretacji Muzyki Wokalnej., Przemyski Informator Kulturalny, Nr 3(12) 1998, с. 15–17.
13. Перемиський церковний хор “Горі Серця”, Перемиські Дзвони, № 1(24) Рік VI, Перемишль 1997, с. 19–21.
14. Ukraińskie tradycje muzyczne Przemyśla., Kamerton, nr 3,4 (36, 37), Rzeszów 1999, с. 61–69.
15. Молодіжна капела бандуристів Перемишль., Наше Слово, ч. 39, 1998, с. 5.
16. Перемишль повертає до театральних традицій., Наше Слово, ч. 46, 1998, с. 7.

АНОТАЦІЯ

Попович Ольга Петрівна, Українське музичне життя Перемишля (1919 – 1999) – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата музикознавства за спеціальністю 17.00.03 – музичне мистецтво. – Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського НАН України. – Київ, 2003.

Дисертаційна праця присвячена історичному розвитку української музичної культури Перемишля в XX ст. Визначено загальні тенденції та специфіку цього процесу в контексті суспільно-політичних обставин. Обґрунтовано важливість тогочасних досягнень у даній галузі для подальшого розвитку вітчизняної музичної культури та вплив музичної діяльності на українські суспільно-громадські процеси.

Ключові слова: музична культура, хорове мистецтво, хоровий спів, інструментальна музика, концертне життя, музична освіта, музична діяльність, самодіяльне музикування, музичний професіоналізм, традиції.

АННОТАЦИЯ

Попович Ольга Петровна, Украинская музыкальная жизнь Перемышля (1919-1999) – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата искусствоведения по специальности 17.00.03 – музыкальное искусство. – Институт искусствознания, фолклористики и этнологии имени М. Ф. Рылского НАН Украины, Киев, 2003.

Диссертация посвящена историческому развитию украинской музыкальной культуры Перемышля у XX в. Выделено общие тенденции социально-политических обстоятельств. Обсуждено важность современных успехов в этой ветви для дальнейшего развития отечественной музыкальной культуры и влияние музыкальной деятельности на украинские социальные процессы.

Ключевые слова: музыкальная культура, хоровое искусство, хоровое пение, инструментальная музыка, концертная жизнь, музыкальное учение, музыкальная деятельность.

SUMMARY

Popowicz Olga Petrovna, Ukrainian musical life of Peremyshl (1919 – 1999). – Manuscript.

Dissertation on the research of the academic degree of the Doctor of arts as pet speciality – 17.00.03 – Music art. – Maksym Rylsky Institute of Art, Folkloristic and Ethnologic Studies, National Akademy of Sciences of Ukraine. Kyiv, 2003.

The thesis is dedicated to the historical development of Ukrainian musical culture of Peremyshl in the XX century. General tendencies and specificity of this process are defined taking into account social-political circumstances. It is proved low important are uptodate achievements in this sphere and their importance for the further development of the native musical culture, as well as musical activity on Ukrainian social processes.

The analysis of the facts and processes of the development of Ukrainian musical culture in the XIX century and at the beginning of the XX century is presented in the thesis, which revealed their close connection with the political situation of Peremyshl. Austrian autonomy guarantied the Ukrainians rights to develop cultural activity which soon came to the appearance of professionally organized amateur musical activity.

The First World War finished the period of Austrian autonomy which changed the status of Ukrainian citizens living in Peremyshl. War events completely stopped the creative activity of Ukrainian society in Peremyshl.

In the second chapter are described processes immanent to the first decades of the XX century. Forms and genres of musical activity of Ukrainian societies and institutions are studied together with the social-political influence on their development.

The period of two decades between wars was very creative for the Ukrainian community despite the complicated national-social circumstances. In 1919 West Ukrainian lands where under the rule of Poland. Lost Ukrainian-Polish war caused

restriction in political and cultural-educational spheres, didn't allow Ukrainians to develop spiritually. Activity of the local community enriched by concerts, tours depicted the variety of the forms and genres of artistic level.

In this chapter is studied in details musical activity of Ukrainian cultural-educational institutions of the period between wars: Musical-Singing community „Peremyshl Boyan”, Peremyshl branch of Musical Institute named after Mykola Lysenko in Lviv, community „Zasianski Choir”, Dramatic circle named after Lesya Ukrainka, communities „Prosvita” and „Ruska Besida” and educational institutions. Main forms of their musical activity and genres are analyzed choir art., instrumental performance, organization of musical-dramatic performances, concerts etc.

In the third chapter is analyzed the musical awakening of Peremyshl under the Soviet and German occupation.

In the fourth chapter are studied historical-political circumstances and forms of Ukrainian musical-cultural activity in Polish Social Republic. The first display of the revival of Ukrainian Social-Cultural Community (USCC) in 1956, which became one of the official Ukrainian organization. Another center of Ukrainian cultural life was illegally working Greko-Catholic Church. These two centers were conducting amateur musical-cultural activity with dictator censorship admittance. State authority didn't permit to create professional forms.

New circumstances made by democratic authority in 1989 allowed to appear and develop to all forbidden musical-cultural forms of Ukrainian activity. Instead of USCC was formed Union of Ukrainians living in Poland, and legalized Greko-Catholic Church, reactivated Ukrainians primary school named after M. Shashkivycz (1991) and Ukrainian High School (1995). These institutions are continuing their independent activities and are developing some musical initiatives professionally, looking for close contacts with Ukraine (musical education).

Professional musical activity is developing community Peremyshl Center of Cultural Initiatives „Mytusa” founded in 1998.

Retrospective analysis of source materials allows to define main tendencies of musical life in Peremyshl (choir art., instrumental performance, concert activity, theatrical activity, musical education etc.) to study the functioning of these tendencies in different spheres – church and secular, professional and amateur, to find and reveal certain tendencies, significance and purpose of their development or decline.

During all stages of musical life of Ukrainian population in Peremyshl in defined chronological period (1919 – 1999) important role played Ukrainian Greko-Catholic Church being very active executive and educational center. Similar function was played by Ukrainian educational institutions, where Ukrainian talented youth was musically educated. Very important role had musical activity of all cultural-educational and other institutions and communities which were conducting and supporting the process of developing of musical traditions. The development of all spheres of musical life in Peremyshl was simultaneously on two stages – professional and amateur: they were functioning independently or sometimes were crossing, adding something newform one stage to another and integrating at the very end.

It is necessary to emphasize, that musical-cultural movement in Peremyshl didn't strive to reticence. Strong connections with West Europe and East Ukraine are confirmed by numeral factological data.

Investigation of Ukrainian musical life of Peremyshl convincingly shows unity and continuity of cultural processes on the ethnic territory of Ukrainian population.

The achievements and results of national musical art this important Ukrainian spiritual center have great contribution.

Key words: musical culture, choir art, choir song, instrumental music, concert life, musical education, musical activity, amateur music, musical professionalism, traditions.

V

111

5

2023 000

АВ 53.662
М И С Т.

ЦЕНТРАЛЬНЫЙ

МИСТ